

## SOIMENSKI, NOMINATEN ALI NOMINOTIPSKI? – PRISPEVEK K SISTEMATSKEMU POIMENOVANJU

### Nominate or nominotypical? – a contribution to systematic terminology

PETER TRONTELJ

Oddelek za biologijo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani, p.p. 2995, SI-1001 Ljubljana, Slovenija,  
e-mail: peter.trontelj@bf.uni-lj.si

Avtor obravnava uporabo izrazov *nominaten*, *nominotipski* ter skovanke *soimenski* v strokovni literaturi. Kljub prevladi populacijskega in filogenetskega razmišljanja nad tipološkim esencializmom imamo stalno potrebo za imenovanje podrejenih taksonov ali primerkov v biološki taksonomiji. Tako je pomembno uporabiti pravilno poimenovanje podrejenega taksona, ki nosi isto ime kot višji takson, npr. podvrsta v vrsti. Pravilen izraz je *nominotipski*, vendar v (slovenski) ornitološki literaturi najdemo predvsem starejšo različico *nominaten* ali pa celo različico s pravopisno napako, *nominanten*. Uporablja se tudi neustrezna skovanka *soimenski*.

**Key words:** terminology, nominate, nominotypical

**Ključne besede:** terminologija, nominaten, nominotipski, soimenski

Najbolj navaden ptič na svetu je vrabec. Razširjen je po vseh celinah razen Antarktike. Živi domala povsod tam, kjer živi človek. Skoraj vsi ljudje ga poznajo, in če vidijo kakšno majhno sivkasto ptico, jo imajo za vrabca. Vrabec je arhetip majhne, neugledne ptice. Druge majhne ptice so le različice vrabca.

Čeprav je tako razmišljanje biološko in predvsem epistemološko neutemeljeno, je razširjeno med ljubitelji narave in znanstveniki. V namerno poudarjenih, nesmiselnih trditvah bo verjetno vsak prepoznal absurdnost tipološkega obravnavanja organizmov. Naj si bo domači vrabec *Passer domesticus* še tako pogost, še tako vsakdanji in še tako neugledno obarvan, zaradi tega ni nič bolj značilna ptica kot katerakoli druga. Nič boljši predstavnik ptic pevk ni kot krokar *Corvus corax* ali stržek *Troglodytes troglodytes*, čeprav se vse pevke imenujejo po njem (Passeriformes). Nič bolj ne zastopa svoje družine (Passeridae) kot travniški ali poljski vrabec (*Passer hispaniolensis* in *P. montanus*). Družina vrabcev ni družina, ker bi bili vsi drugi vrabci podobni najbolj vrabčjemu vrabcu, ampak zato, ker imajo vsi vrabci skupne in le njim lastne značilnosti, ki so jih podedovali od skupnega prednika. Predvsem gre za podrobnosti v zgradbi jezičnega okostja s

posebno koščico predjezičnico ali *preglossale* (Bock & Morony 1978). Ta apomorfija jih loči od tkalcev (Ploceidae), s katerimi so jih včasih uvrščali v skupno družino. Sistematska skupina nad ravniyo vrste je naravna enota, ki vključuje skupnega prednika in vse njegove potomce. Take skupine, rečemo jim tudi monofiletske, so predmet filogenetske sistematike (več o tem v članku Trontelj 2002). Slednja uči, da sistematskih skupin ne definiramo, ampak odkrivamo. Podobno, a vendar konceptualno precej drugače in malo bolj zapleteno je z vrstami. Tudi za vrste velja, da so naravne enote, osnovni gradniki biodiverzitete. A hierarhija sorodstvenih odnosov je drugačna med osebki in skupinami osebkov znotraj vrste kot med vrstami. Sistematski biologi so si precej manj enotni glede tiste osnovne biološke realnosti, ki naj bi bila lastna vrstam in ki nam omogoča, da lahko vsak posamezni osebek nedvoumno pripišemo eni sami vrsti. Nekaj je na tem, da so vrste med seboj razmnoževalno povezane skupine populacij, ki so razmnoževalno ločene od drugih takih skupin, a ne vse. Poleg omenjene biološke koncepcije vrste je bilo predlaganih še več deset drugih. Počasi in previdno se morda bližamo neki univerzalni koncepciji, ki

bo pomagala pri odkrivanju še preostalih desetih milijonov neodkritih in neopisanih vrst na Zemlji (npr. HELBIG *et al.* 2002, DE QUEIROZ 2005, BAKER & BRADLEY 2006).

Skoraj vsem prizadevanjem sodobne sistematske biologije, na vrstni ravni ali nad njo, je skupno populacijsko gledanje. Po njem je pripadnost posameznika skupini, ali ožje skupine širši, posledica razmnoževanja, ki je lastno vsem živim bitjem. Vsak osebek zase je poseben in enako dober pripadnik svoje razmnoževalne ali nasledstvene skupine kakor katerikoli drug, s katerim je razmnoževalno povezan. Ta nazor izhaja iz Mayrovega biološkega obravnavanja vrst (npr. MAYR 1959, 1997) kot populacij v nasprotju s tipološkim esencializmom. Slednji je na vrste gledal kot na vzore (ideale, tipe), ki jih posamezen osebek zaradi svoje nepopolnosti ne more doseči. Na ravni višjih sistematskih skupin lahko razmišljanje podobno populacijskemu razširimo na filogenetski okvir (O'HARA 1997).

Pri poimenovanju vrst, rodov in družin živali, kot ga predpisuje Mednarodni kodeks zoološke nomenklature ali Kodeks (INTERNATIONAL COMMISSION ON ZOOLOGICAL NOMENCLATURE 1999), so tipi še vedno v rabi. Njihov namen v sodobni taksonomiji ni več zastopati vrsto kot ideal iz stvarnikovega načrta, temveč zgolj ohranjanje njenega imena. Z imenovanjem tipskega primerka (ali serije primerkov), shranjenega v javno dostopni zbirki ali muzeju, ta primerek (recimo mu primerek *p*) postane nosilec imena vrste. Neglede na vse taksonomske spremembe in prerazporeditve, ki bi utegnile to vrsto (recimo ji vrsta *P*) doleteti, bo vrsta *P* ostala tista vrsta, ki ji pripada tipski primerek *p*. Podobno velja za sistematske skupine nad in pod ravniyo vrste.

Če je bilo ime vrste objavljeno v skladu s pravili kodeksa, postane vrsta formalno poimenovana oziroma *nominalna*. Prav tako govorimo o drugih *nominalnih taksonih*, na primer o nominalnem rodu ali družini. V taksonomiji pogosto naletimo na zelo podoben izraz *nominaten*, ki pomeni čisto nekaj drugega. Uporablja se, kadar so vrste razdeljene na podvrste, rodovi na podrodove in družine na poddružine (možne so še nadaljnje členitve navzgor in navzdol po hierarhiji). Nanaša se na tisto podskupino, ki ji pripada tipski nosilec imena (name-bearing type). Taka podskupina obdrži ime tipa, spremeni se le končnica v njenem imenu, v primeru podvrst pa se s podvrstnim epitetom razširi v trinomen (npr. *Passer domesticus domesticus*). Lahko bi rekli, da je *Passer domesticus domesticus* hkrati *nominalna* in *nominatna* podvrsta. Ker je pogosto prihajalo do zamenjave dveh podobno zapisanih,

a vsebinsko zelo različnih pojmov, so v četrti izdaji Kodeksa izraz *nominaten* nadomestili z *nominotipski*. Slednji zelo dobro opisuje, da gre za tip, ki daje ime višji skupini.

V desetletjih bolj ali manj pravilne uporabe se je izraz *nominaten* zelo udomačil. Formalno ustrenejši nadomestek si le plaho utira pot v ornitološko literaturo. Avtorji, lektorji in uredniki revije *Acrocephalus* pogosto uporabljajo slovensko skovanko *soimenski*, katere izvor mi ni znan. V 125. številki revije se pojavijo kar tri različne besede, nobena čisto pravilna. V uvodniku (VREZEC 2005) nastopa stara verzija s pravopisno napako *nominantna*, v rubriki »Iz ornitološke beleznice« je v prispevku v angleškem jeziku uporabljena pravilno napisana stara verzija *nominate[n]*, v slovenskem izvlečku pa slovenski izraz *soimenska* (TOUT 2005). Ker izraz *soimenski* nikjer ni natančno definiran in semantiki, ki jo opisuje, ustreza le oblikovno, ne pa semantično, za strokovno in znanstveno rabo ni primeren. Celo oblikovna ustreznost velja le pri podvrstnem poimenovanju s trinominom, medtem ko v poimenovanem *nominotipskem* podrodu ali poddružini, poimenovanima le z enim imenom, ni nobene soimenskosti. Mislim, da gre v primeru znanstvene zoološke nomenklature za tako specializirano in formalistično področje, da nam zanj ni treba ustvarjati novega slovenskega žargona. Pri tako skrajno tehničnem izrazu, kot je *nominotipski*, me manjkanje domače besede ne moti.

Da ta zapis ne bi izzvenel preveč dlakocepsko, se znova vračam k drugemu odstavku. Kar šteje, je, da taksoni poznamo in prepoznamo kot naravne enote, imena so drugotnega pomena. Načeloma je vprašanje poimenovanja formalistično in ne bistveno za vsebino napisanega, dokler vsi vedo, kaj je imel pisec v mislih. V luči pred kratkim predstavljenih taksonomskih novosti (VREZEC 2005) bi lahko takole karikirali: *nominaten* je napačno približno toliko, kot če bi meniščku še vedno rekli *Parus ater*, *nominanten* kot če bi rekli *Arus pater*, *soimenski* pa toliko, kot če bi mu rekli *nunica*. Pravilno je *nominotipski*, tako kot je pravilno *Periparus ater*<sup>1</sup>. In oboje povzroča nekaj nelagodja, ker smo se na stara imena navadili in bili z njimi popolnoma zadovoljni.

<sup>1</sup> Priporočila vodilnih evropskih ornitoloških združenj glede uporabe novih znanstvenih imen in drugih taksonomskih novosti niso enotna. Nemška ornitološka zveza (DOG) in komisija za redkosti sta na primer sklenili obdržati rod *Parus* v širšem pomenu in ne predlagata povzdigovanja podrodov v rodove. Zato je na aktualnih seznamih nemških ptic menišček še vedno *Parus ater* (BARTHEL & HELBIG 2005). Vprašanje pravilnega imena je v takem primeru rešljivo le z dogovorom.

## Summary

The use of the terms *nominate*, *nominotypical*, and a Slovenian translation thereof is discussed. Despite the prevalence of populational and tree thinking over typological essentialism, there is an ongoing need for the designation of subordinate type taxa or specimens in biological taxonomy. Therefore, it remains of some importance to use the correct term for a subordinate taxon containing the name-bearing type, e.g. in the subspecies within a species. The appropriate term to denote such a subspecies is *nominotypical*. However, throughout the ornithological literature the old version *nominate* or even a misspelling thereof (*nominant*) seems to persist.

## Literatura

- BAKER, R.J. & BRADLEY, R.D. (2006): Speciation in mammals and the genetic species concept. – *Journal of Mammalogy* 87: 643–662.
- BARTHEL, H.P. & HELBIG, A.J. (2005): Artenliste der Vögel Deutschlands. – *Limicola* 19: 89–111.
- BOCK, W.J. & MORONY, J.J. (1978): The preglossale of *Passer* (Aves: Passeriformes) – a skeletal neomorph. – *Journal of Morphology* 155: 99–110.
- DE QUEIROZ, K. (2005): Ernst Mayr and the modern concept of species. – *PNAS* 102, Suppl. 1: 6600–6607.
- HELBIG, A.J., KNOX, A.G., PARKIN, D.T., SANGSTER, G. & COLLINSON, M. (2002): Guidelines for assigning species rank. – *Ibis* 144: 518–525.
- INTERNATIONAL COMMISSION ON ZOOLOGICAL NOMENCLATURE (1999): International Code of Zoological Nomenclature., fourth edition. – The International Trust for Zoological Nomenclature, London.
- MAYR, E. (1959): Darwin and the evolutionary theory in biology. pp. 409–412 In: *Evolution and Anthropology: A Centennial Appraisal*. – Anthropological Society of Washington, Washington, DC.
- MAYR, E. (1997): *Evolution and the diversity of life*. – The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, London.
- O'HARA, R.J. (1997): Population thinking and tree thinking in systematics. – *Zoologica Scripta*, 26: 323–329.
- TOUT, P. (2005): Bullfinch *Pyrrhula pyrrhula*. Iz ornitološke beležnice. – *Acrocephalus* 26: 110–111.
- TRONTELJ, P. (2002): Zakaj planinska kavka ni kavka? – *Svet ptic* 8 (2): 4–9.
- VREZEC, A. (2005): Ornitološke taksonomske novosti. – *Acrocephalus* 26: 69–71.

Arrived / Prispelo: 16.4.2006

Accepted / Sprejeto: 21.5.2007